

Litteraturkrönika 1999

Av G. Hallberg, G. Holm, B. Pamp, C. Platzack och B. Söderberg

Runeninschriften als Quellen interdisziplinärer Forschung. Abhandlungen des Vierten Internationalen Symposiums über Runen und Runeninschriften in Göttingen vom 4.–9. August 1995. Proceedings of the Fourth international Symposium on Runes and Runic Inscriptions in Göttingen, 4–9 August 1995. In Zusammenarbeit mit Sean Nowak herausgegeben von Klaus Düwel. 812 s. + 35 bilder. Berlin–New York 1998 (Walter de Gruyter). (Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde. Band 15.) ISBN 3-11-015455-2. Klaus Düwel har här inte bara publicerat de aktuella symposieföredragen, han har dessutom sett till att ytterligare ett antal oumbärliga artiklar kommit med. Sammanlagt 44 vetenskapsmän från olika discipliner (språkvetare, runologer, filologer, numismatiker, arkeologer, konsthistoriker, namnforskare, religions- och litteraturhistoriker) medverkar under sex olika temarubriker som tillsammans spänner över ett vitt forskningsfält: 1) metodologi, 2) kronologi och socialhistoria, 3) brakteater, 4) skrift och skriftlighet, 5) språkhistoria och namn, 6) allmän historia samt litteratur-, religions- och rättshistoria. Boken är dessutom försedd med sak- och fyndortsregister samt separat redovisade bilder.

Självklart finner man inte alltid uppgifter eller synpunkter av relevans för t.ex. literacy-frågor just under punkt 4 utan även annorstädes, t.ex. i Nancy Wickers intressanta uppsats om brakteatproduktionen, i Jan Ragnar Haglands om runorna som källa till kunskap om medeltiden och i Elena Melnikovas studie över förbindelserna mellan norra och östra Europa (hennes avslutande slutsatser av en med namnet Sigrid runristad sländtrissa från ett 1100-talslager i västra Ukraina är dock tvivel underkastade, i stället för en fortlevnad av runskriften och det nordiska namnskicket till perioden 1116–30 kan man ju tänka sig att föremålet bevarats från ett tidigare skede). Men just under punkt 4 finner vi bl.a. Christoph Bernhard Rugers utomordentligt viktiga genomgång av "Lateinische Schriftlichkeit im Römischen Grenzgebiet gegen die Germanen".

Strött över hela volymen (se t.ex. Wicker, Spurkland, Williams, Hagland, Melnikovska) finner man också värdefulla kvantitativa uppgifter om de olika delkorpusarna av runfynd. Enligt förordet t.ex. skulle totalkorpusen ligga på ca 6 500, varav ca 350 från perioden 200–700 (av de 900 guldrakteaternas är över 200 skriftförsedda och därav utgör de med runor ca 150). Nyfynd sker emellertid hela tiden och därför stämmer inte alltid siffrorna med varandra — eller för all del — med den redovisning av nyfynd och datorkorpusar som står att finna i t.ex. *Nyt om runer 1–1999*.

Registren, liksom temarubrikerna och de enskilda bidragen, speglar väl den runologiska intresseinriktningen under 90-talet. Här finner man att de flesta och mest spridda hänvisningarna rör såväl folkvandringstid (med brakteaternas i centrum) som medeltid (med särskild uppmärksamhet riktad mot stadsfynden från Bryggen i Bergen, Nidaros, Ribe, Sigtuna och Tönsberg).

Det skulle leda för vitt att framhäva enskilda bidrag. Jag nöjer mig med att konstatera att *Runinskriften als Quellen interdisziplinärer Forschung* för lång tid framöver torde bli ett oundgängligt, uppslagsrikt och i många avseenden nydanande standardverk på området. B.S.

Michael Schulte, Grundfragen der Umlautphonemisierung. Eine strukturelle Analyse des nordgermanischen i/j-Umlauts unter Berücksichtigung der älteren Runeninschriften. X + 321 s. Berlin–New York 1998 (Walter de Gruyter). (Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde. Band 17.) ISBN 3-11-016161-3. Till grund för denna monografi ligger en år 1996 färdigskrivna dissertation vid Bonns Friedrich-Wilhelms-Universität. Den ges nu ut i en omarbetad och utvidgad version i den prestigefyllda serien *Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*. Efter en kort inledning följer tre omfångsrika huvudavsnitt betitlade "Umlauttheorie und Strukturalismus", "Runische Evidenz" och "Gesamtanalyse des nordgermanischen i/j-Umlaut". I ett femte kapitel ges en sammanfattning av resultaten. Bland dessa kan nämnas att omljudet med långt *i* är undantagslöst medan det med kort *i* är underkastat en del restriktioner, att Kocks omljudsteorier (än en gång) omilt avvisas, bl.a. med hänvisning till att de kvalitativa övergångerna i form av sänkning och centralisering helt förbises, medan de kvantitativa övergångerna kort *i* > \emptyset och långt *i* till kort *i* får dominera resonemangen; och att hela omljudsprocessen väsentligen äger rum under 500-talet. Det uteblivna omljudet vid kort

i och kortstavig stamstavelse förklaras med att vi visserligen också här fick en palatalisering men att denna aldrig fick fonematisk status och omtolkades.

En grundläggande metodisk princip för Schulte är att av två teorier den är bäst som ger minst antal undantag och analogibildningar. Helt går dessa naturligtvis inte att undvika: även Schulte måste kapitulera inför sådana anomalier som *ketill* kontra *vaðill*.

Schulte är väl inläst i omljudslitteraturen. Hans resonemang är oftast stringenta, väl underbyggda och övertygande. *Grundfragen der Umlautphonemisierung* kommer att bli en oundgänglig utgångspunkt i framtida omljudsforskning. B.P.

*

Michael P. Barnes, The Norn Language of Orkney and Shetland. XIII + 58 s., Lerwick 1998 (The Shetland Times Ltd.). ISBN 1-898852-29-4. Detta är en reviderad och utvidgad version av författarens uppsats från 1996 i *The Origins and Development of Emigrant Languages*, utg. av Hans F. Nielsen och Lene Schøsler, tryckt som RASK Supplement vol. 6, NOWELE Supplement vol. 17 och publicerad av Odense University Press. Boken ger en detaljerad framställning av norns historia och en översikt över de viktigaste språkliga särdragen. Därtill innehåller den ett antal kommenterade texter på norn, två kartor, en fyllig bibliografi och en presentation av författaren. C.P.

Kurt Braunmüller, De nordiske språk. 2. bearbejdede utgave. Oversatt fra tysk av John Ole Askedal. 248 s. Oslo 1998 (Novus forlag). ISBN 82-7099-303-4. Den första utgåvan av denna lärobok utkom på tyska 1991 (ingenstans i den här anmälda versionen tycks det finnas någon uppgift om originaltiteln). Nu publiceras en ny reviderad och något utökad upplaga. Den vänder sig enligt förordet i första hand till skandinaviska norddiststuderande, men även icke-nordister torde ha stor nytta av den, inte minst genom de många jämförelserna mellan de nordiska språken och tyskan. Framställningen är i princip synkronisk, men inte dogmatisk: när det kan vara befogat ges en språkhistorisk bakgrund. De fem nordiska språken får var sitt kapitel, med en kort karakteristik, en exempeltext, ortografiska aspekter, beskrivningar av fonem- och allo-

fonsystem, huvuddragen av morfologien och syntaxen samt exempel från sernantik och (enbart för svenskan, danskan och bokmålet) pragmatik. Det kan noteras att analysen av det danska ljudsystemet utgår från den västdanska versionen av det danska rikstalspråket. Efter varje delavsnitt ges rikhaltiga litteraturhänvisningar. I ett avslutande kapitel diskuteras flerspråkighet och inbördes kommunikation i Norden.

Författaren är professor i germansk filologi, särskilt nordisk lingvistik, vid universitetet i Hamburg. Hans bok saknar en direkt modern motsvarighet i lärobokslitteraturen. Eftersom den är initierad och pedagogisk, med god avvägning mellan olika aspekter av de skildrade språken, kan den rekommenderas för den akademiska grundundervisningen i nordiska språk. B.P.

Europe — The Nordic Countries. Edited by A. Swanson and E. Törnqvist. 294 s. Amsterdam-Atlanta GA 1998 (Rodopi). (Yearbook of European Studies. Annuaire d'etudes europeennes. 10.) ISBN 90-420-0326-X (bound). ISBN 90-420-0316-2 (paper). Finlands och Sveriges nyliga inlemmande i EU utgör bakgrunden till temat för denna volym, som innehåller en hel del mycket intressanta och aktuella bidrag.

Egil Törnqvist behandlar ett problem som han anser Nordiska rådet bör ta ställning till, nämligen frågan om bruket av *nordisk* respektive *skandinavisk*. Artikeln belyser välbehövligt bl.a. användningen av termerna ur geografiskt, lingvistiskt, politiskt, socialt och temporalt perspektiv. Harry Perridon för en intresseväckande diskussion av ett inte helt okontroversiellt ämne: de nordiska språkens ställning i ett enat Europa, och Päivi Schot-Saikku analyserar mot en bred historisk bakgrund finnarnas kulturella identitet med en något överraskande men — förefaller det — inte orimlig betoning av Topelius betydelse även för den aktuella självbilden.

I övrigt ägnas de flesta bidragen bilden av Norden eller nordiska författare och litterära verk i Nederländerna och/eller Belgien. Godelieve Laureys & Michiel Maertens redovisar en övervägande kvantitativ undersökning av den aktuella Nordenbilden i Belgien, Diederik Grit en mer selektiv katolsk syn på det lutheranska Norden från 1860-talet och framåt nutid. 1700-talets Island får sin belysning genom texter kring ett holländskt skeppsbrott (Paula Vermeyden), och genom rese-skildringar får vi möta samerna (Petra Broomans). En artikel ägnas Olof von Dalin (Alan Swanson), en annan Swedenborg i de holländsktalande regionerna (Victor Claes), i en tredje psykoanalyseras J. P.

Jacobsens Niels Lyhne av Annelies van Hees resp. John Neubauer. Vidare analyserar Adriaan van der Hoeven "Kalevala in the Netherlands on the eve of the second world war". Intresset för det finska hjälteeposet vid den tiden finner sin grogrund i samma ideologiska klimat som skapade förusättningarna för nazismen och följaktligen finner man bland intressenterna medlöpare som Jan de Vries. — Slutligen bidrar Gryt Piebengas med en historisk översikt över dominikanernas bidrag till skandinavisk kultur, också i våra dagar. B.S.

Marianne Nordman (red.), *Meter, Mål, Medel. Studier framlagda vid Sjätte nordiska metrikkonferensen med temat "Metrik och dramatik"*, Vasa 25–27.9.1997. 183 s. Vaasa 1998 (*Vaasan yliopiston julkaisuja*). (*Selvityksiä ja raportteja* 30; *Skrifter utgivna av Centrum för Metriska Studier* 8.) ISBN 951-683-744-1. ISSN 1238-7118. I föreliggande volym publiceras skriftliga versioner av de två plenarföredragen (Christoph Küper och Martin Kurtén) samt 12 sektionsföredrag från den sjätte nordiska metrikkonferensen. Temat för konferensen var "Metrik och dramatik", men flera av bidragen tar upp teoretiska betraktelser, terminologiska ansatser och praktiskt inriktade analyser. Tidsmässigt spänner artiklarna över ett spektrum från de grekiska skalderna och Platon fram till dagens rock och pop. Varje bidrag är försett med ett kortare abstract. C.P.

*

Margaret Clunies Ross, *The Norse Muse in Britain 1750–1820. With an appendix on the periodical literature by Amanda J. Collins*. 302 s. Trieste 1998 (*Edizioni Parnaso*). (*Hesperides. Letterature e culture occidentali. Vol. IX.*) ISBN 88-86474-26-1. Den här boken har sitt ursprung i ett internationellt projekt med syfte att studera den fornvästnordiska litteraturens inflytande på tidigmodern europeisk litteratur och kultur. Deltagarna bildar ett omfattande nätverk som, förutom Australien (förf. är professor i Sidney), täcker hela norra Europa. Några arbeten med anknytning till projektet har redan anmälts i litteraturkrönikorna 1997 och 1998.

Huvudsyftet med föreliggande arbete är att undersöka de första seriösa brittiska försöken att presentera fornvästnordisk poesi och dess

kulturella bakgrund både för specialister och för en intresserad allmänhet. Den valda tidsperioden placerar studien i en tid av växande intresse för all slags forntida dikt mot en bakgrund av växande nationalism.

Boken undersöker de hinder av materiell, textuell, lingvistisk, lexicografisk och begreppslig art som stod i vägen för både forskare, översättare och publik och gjorde det svårt för dem att uppskatta de medeltida texterna när de översattes bokstavligt. T.ex. saknades i stor utsträckning goda utgåvor, grammatikor och lexikon, vidare var inte studiet av fornvästnordiskan utvecklat, och samtidigt snedvred litteraturteoretikernas förutfattade meningar om forndiktens natur och primitiva samhällen själva urvalet; det som inte stämde fick stryka på foten. Skaldedikten hade ingen vidare marknad, men det har den ju över huvud taget inte haft förrän det senaste halvsekle.

Förf. har efter ett översiktskapitel om receptionen under perioden valt att koncentrera sin undersökning till de forskare och översättare som verkligen försökte sätta sig in i ämnet, även om de i många fall fick närma sig dikterna genom latinöversättningar. Så ägnas, mot en bred bakgrund, Thomas Percy två kapitel, Thomas Grey ett annat, där bl.a. hans inflytande på samtida konst studeras, och ett tredje James Johnstone och William Herbert samt Köpenhamnsutgåvan 1787 av den äldre eddan, vilken åstadkom en verklig vändpunkt i studiet.

Clunies Ross breda och inträngande undersökning är full av intressanta iakttagelser, också beträffande de livliga och inflytelserika kontakterna mellan Island, Skandinavien, Frankrike och England. Fransmannen Mallet bidrog tillsammans med Percy bl.a. till att bygga ut och sprida Snorre-myten om asarnas ursprung i Troja — vilket skulle ha åstadkommit en klassisk utpost i norra Europa.

Boken är försedd med ett mycket intressant bildmaterial, ett appendix om fornvästnordisk myt och dikt i brittiska litteraturtidskrifter 1757–1807, ett annat återgivande några tidiga engelska översättningar av Krákumál. I fyra tabeller redovisas brittiska översättningar och parafrafer i engelska litteraturtidskrifter 1757–1827 (I och II), översättningar, parafrafer och imitationer av de dikter som ingår i Percy's *Five Pieces of Runic Poetry* 1763, t.ex. *Höfudlausn* och *Hákonarmál* (III) och av dikter som 1665–1847 har betraktats som fornvästnordiska, huvudsakligen i edda-meter såsom *Völuspá* och *Hávamál* (IV). Två index över relevanta idéer, artister, skribenter, forskare och verk avslutar boken.

B.S.

Einar G. Pétursson, *Eddurit Jóns Guðmundssonar lærða. Samantektir um skilning á Eddu og að fornu í Þeirri gömlu Norrænu kölluðust rúnir bæði ristingar og skrifelsi. Þættir úr fræðasögu 17. aldar. I. Inngangur, 512 s. II. Texti, 116 s. Reykjavík 1998 (Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi). (Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi 46). ISBN 9979-819-61-8 (I-II), ISBN 9979-819-62-6 (I), ISBN 9979-819-63-4 (II). De texter som här utges tillskrivs vanligen Jón Guðmundsson (1574–1658). Band I ger en personhistorisk bakgrund, beskriver de bevarade manuskripten och deras källor, presenterar utgivningsprinciperna m.m. Bandet avslutas med ett handskriftsregister och ett namnregister. Band II innehåller texterna, ett namnregister och ett register över inledningsverserna. C.P.*

Grettis Saga. Die Saga von Grettir dem Starken. Herausgegeben und aus dem Altisländischen übersetzt von Hubert Seelow. 304 s. München 1998 (Eugen Diederichs Verlag). (Saga. Bibliothek der altnordischen Literatur.) ISBN 3-424-01425-7. Denna översättning till modern tyska av Grettis Saga är kompletterad med kartor över Nordeuropa och Island, förklarande anmärkningar, ett 16-sidigt efterord av översättaren, en tidstavla där sagans händelser tidfästs, genealogiska översikter och en litteraturförteckning. Volymen avslutas med ett person- och ortnamnsregister och ett sakregister. C.P.

Íslensk málsaga og textafræði, ritstjóri Úlfar Bragason, 152 s. Reykjavík 1997 (Stofnun Sigurðar Nordals). (Rit Stofnunar Sigurðar Nordals 3.) ISBN 9979-9111-3-1. I denna volym publiceras elva av de föredrag som i september 1996 presenterades vid Stofnun Sigurðar Nordals tioårsjubileum. Bland bidragsgivarna märks Oskar Bandle med en artikel om isländsk dialektgeografi, Britta Orlík Frederiksen om dansk språkhistoria och editionspraxis och Anatoly Liberman om isländska ords historia. Här finns vidare artiklar av Guðrun Þórhallsdóttir, Halldór Ármann Sigurðsson, Odd Einar Haugen, Jón G. Friðjónsson, Magnus Rindal, Svavar Sigmundsson, Veturlíði Óskarsson och Ernst Walter. De bidrag som är på isländska har engelsk sammanfattning, de som är på annat språk sammanfattas på isländska. C.P.

Isländische Märchensagas. Band 1. Die Saga von Ali Flekk. Die Saga von Vilmund Vidutan. Die Saga von König Flores und seinen Söhnen. Die

Saga von Remund dem Kaisersohn. Die Saga von Sigurd Thögli. Die Saga von Damusti. Herausgegeben von Jürg Glauser und Gert Kreutzer. Aus dem Altisländischen übersetzt von Jürg Glauser, Gert Kreutzer und Herbert Wäckerlin. 483 s. München 1998 (Diderichs). (Saga. Bibliothek der altnordischen Literatur. Herausgegeben von Kurt Schier. Helden, Ritter, Abenteuer.) ISBN 3-424-01359-5. Denna första volym (av flera under arbete) presenterar på s. 19–344 för första gången översättningar till tyska av de i titeln nämnda isländska sagorna, valda ur en korpus på ca 30 bevarade senmedeltida "lygisögur". Genren har allt av döma uppstått under 1300-talet (pergamentshandskrifterna härrör från ca 1300–1550) såsom en vidareutveckling och hybridisering av bl.a. översatta riddarsagor och inhemska fornaldarsagor. Urvalet är dikterat av en önskan att ge en representativ bild av genren, dess ålder, tematik, stil och närhet till andra besläktade genrer.

Förutom själva översättningarna innehåller boken dels kommentarer till de enskilda sagorna, dels ett givande efterord. I detta diskuteras såväl den enskilda texten och textvittnena som korpusen i sin helhet med hänsyn till svårigheterna att finna en gemensam beteckning för den aktuella gruppen, vidare genrens bakgrund och utveckling, kronologifrågor, texternas världsbild, temata, stil och publik. Vad gäller det senare hävdar Glauser med emfas att "lygisögur", som tidigast var samtida med islänningasagor som Nials, Hrafnkels och Grettis saga, liksom dessa långt fram i tiden var en angelägenhet för eliten. De båda sagagenrerna skulle inte spegla en kronologisk utveckling mot förfall utan snarare publikens behov också av "triviallitteratur".

Översättningsarbetet har ingalunda varit oproblemiskt. När det gäller andra fornisländska genrer, t.ex. eddadikter och samtidsagor, finns det t.ex. en utvecklad språklig tradition att falla tillbaka på för översättaren. Här har krävts nya tag. Såvitt jag kan bedöma har utgåvorna löst de principiella problemen klokt. B.S.

Jón Hnefill Aðalsteinsson, A Piece of Horse Liver. Myth, Ritual and Folklore in Old Icelandic Sources. 188 s. Reykjavík (Háskólaútgáfan. Félagsvísindastofnun). ISBN 9979-54-264-0. Boken redovisar i engelsk översättning ett antal artiklar kring isländsk folktro och fornnordisk religion, författade av etnologiprofessorn Jón Hnefill Aðalsteinsson. Artiklarna har kompletterats med förklarande noter och kommentarer. Titeln anspelar på ett av de behandlade motiven: den kristne kung Hákon den gode tvingas för att undvika en konflikt med sina mäktiga

provinsiella undersåtar till det hedniska återfallet att svälja ett stycke offrad hästlever. G.H.

Eleazar M. Meletinsky, The Elder Edda and Earley Forms of the Epic. Translated by Kenneth H. Ober. 249 s. Trieste 1998 (Edizione Parnaso). (Hesperides. Letterature e culture occidentali. Volume VI.) ISBN 88-86474-16-4. Professor Meletinsky, som är knuten till det statliga ryska universitetet i Moskva, medlem i bl.a. den ryska akademien för humanistiska vetenskaper samt flerfaldigt prisbelönad, gav ut den aktuella boken 1968. Den syftade då bl.a. till att laga vad som brustit under nästan 100 år genom att i anslutning till bl.a. Parry och Lords forskning dra en lans för den muntliga traditionen och den folkloristiska bakgrunden. När den efter 30 år blivit översatt till engelska, kan man bara konstatera att den visserligen på flera punkter slår in nu öppna dörrar men fortfarande äger högsta aktualitet med sina vida utblickar över episka verk från olika folkgrupper, framför allt inom den eurasiska kulturkretsen, och med sitt blottläggande av eddadikternas samband med arkaiska former av myter och epos.

Boken är uppdelad i tre ungefär lika långa avsnitt. I det första studeras folkpoetiska element i eddastilen (repetitioner, parallellismer, loci communes och stående epitet, som f.ö. också redovisas i ett appendix), i det andra behandlas de mytologiska dikterna i samband med tidiga former av epik och i det tredje, slutligen, förs motsvarande kvalificerade diskussion av hjältedikterna.

Meletinsky visar t.ex. att eddan, liksom muntlig folkpoesi, med sina loci communes betonar det typiska på bekostnad av det individuella, och att detta gäller även temporala och i någon mån spatiala relationer, vidare att repetitionerna inte är avhängiga av det metriskas schemat, vilket skulle betyda att de är av ett tidigare ursprung än sådana schemata. På grundval av jämförelser mellan de mytologiska och heroiska dikternas bruk av repetition, parallellism och episk variation lyfter han fram de mytologiska dikternas arkaiska natur. Han tolkar också Trymskvädets stilistiska egenskaper som allmänt "folkliga", inte i första hand balladberoende; diktens inexakta allitterationen skulle troligen vara ett ålderdomligt drag, inte ett dekadensfenomen.

När det gäller existensen av ett och samma tema dels på vers i den äldre eddan, dels på prosa i Snorres (myterna om Geiröd, Skrymir, Hrungnir m.fl.) pekar Meletinsky på motsvarande parallellförekomst i aboriginernas uppkomstmyter. Och han hävdar att de aktuella varian-

terna av ursprungsmyter visar mycket ålderdomliga drag. Ett sådant skulle t.ex. vara att det heliga mjödet här erövrar genom stöld från jättar i stället för gåva efter plågsam rit som i andra eddadikter och Snorre-berättelser. Stöldvarianterna förklaras som direkt avhängiga av en obruten muntlig tradition.

Av hjältedikterna finner Meletinsky att Helgedikterna ur ett typologiskt perspektiv är de mest arkaiska. Ålderdomligast är kvädet om Helge Hjorvardsson. Det första kvädet om Helge Hundingsbane är visserligen i hög grad märkt av skaldeinflytande, och det andra har en mer mogen karaktär med sitt tragiska grundackord och sina elegiska motiv, men den blandade formen med prosa mellan dialoginslagen vore inte ett sent utan ett arkaiskt drag.

Eftersom jag här inte kan göra rättvisa åt Meletinskys alla intressanta iakttagelser, utbyggda och nyanserade argumentation måste slutligen påpekas att han själv 1968 markerar att hans undersökning inte innebär ett förnekande av vare sig det rent litterära inslaget i eddadikterna eller det till en betydande del individuella "författarskapet". — Redaktören Gerd Wolfgang Weber och översättaren Kenneth H. Ober har all heder av denna intresseväckande volym, liksom bl.a. Lars Lönnroth och Johan Öberg, vilka underlättat redaktörens kontakter. B.S.

Óláfr Þórðarson Hvitaskáld, Dritte Grammatische Abhandlung. Der isländische Text nach den Handschriften AM 748 I, 4° und Codex Wormianus herausgegeben von Björn Magnus Ólsen; übersetzt, kommentiert und herausgegeben von Thomas Krömmelbein. 256 s. Oslo 1998 (Novus). (Studia Nordica. International Contributions to Scandinavian Studies 3.) ISBN 82-7099-261-5. Björn Magnus Ólens utgåva av den tredje grammatiska avhandlingen ges här ut på nytt, kompletterad med en kommentar och en tysk översättning (den isländska texten på vänstersidan, översättningen på högersidan). Volymen innehåller vidare en inledning där Óláfr Þórðarson presenteras och där den tredje grammatiska avhandlingen ställs i relation dels till Snorres Edda, dels till spänningsfältet mellan latinsk och inhemska-isländsk tradition. Inledningen presenterar också de handskrifter där den tredje grammatiska avhandlingen ingår. Boken avslutas med en bibliografi och ett register. C.P.

Ordbog over det norrøne prosasprog. 1: a-barn. // A Dictionary of Old Norse Prose. 1: a-barn. Redigert af Helle Degnbo, Bent Chr. Jacobsen,

Eva Rode, Christopher Sanders, Þorbjörg Helgadóttir. II + 453 s. København 1995 (Den arnamagnæanske kommission). ISBN 87-7001-280-6.

Ordbog over det norrøne prosasprog. ONP 1: Nøgle // Key. Redigert af Helle Degnhol, Bent Chr. Jacobsen, Eva Rode, Christopher Sanders, Þorbjörg Helgadóttir. II + 453 s. København 1995 (Den arnamagnæanske kommission). ISBN 87-7001-281-4.

Detta är det första av elva planerade band i Den arnamagnæanske kommissionens *Ordbog over det norrøne prosasprog*, vars uppläggning presenterades i det registerband som kommissionen utgav 1989 (*Ordbog over det norrøne prosasprog : Registre*). Ordboken omnämndes i Litteraturkrönikan 1998, tyvärr på ett ofullständigt sätt. Arbetet har tillkommit i samarbete med flera personer. Under den tid som det redigerades utkast till en rad artiklar i det första bandet var Björn Hagström huvudredaktör, från 1978 till 1986, och Kirsten Wolf och Guðrun Ása Grimsdóttir var heltidsanställda som redaktörer 1986–88 resp. 1990–92. C.P.

Placidus saga. Edited by John Tucker. With an Edition of Placidus drápa by Jonna Louis-Jensen. 280 s. Köpenhamn 1998 (C. A. Reitzels forlag). (Editiones Arnamagnæanæ. Series B, vol. 31.) ISBN 87-7876-080-1. Placidus är det namn som kejsar Trajanus favoritgeneral bar före sin omvändelse efter ett dramatiskt möte med en korsbärande hjort. Efter att ha antagit dopnamnet Eustacius, och sedan både han och hans familj utstått svåra lidanden, mötte de tillsammans martyrdöden i en brinnande ugn.

Legenden om den helige Eustacius var vida spridd alltsedan antiken och har tagit upp element från skilda håll. Det tidigaste vittnet om hans kult kunde vara en stele från Abkasien men det första textvittnet dyker upp i ett legendcitat från omkring 730. Den äldsta folkspråkliga legendversionen skulle härröra från ett fransk legendarium, och det är tydligt att kulten av helgonet hade en, om än blygsam plats i England. Därifrån kan den på skilda vägar ha nått Norden, men ingen latinsk legendversion är bevarad där. Däremot är den folkspråkliga legenden känd såväl i Sverige och Danmark som från det västnordiska området.

I bokens introduktion (XV–CLVI) presenterar Tucker förutom bakgrunden till legenden en utredning om den latinska texten och dess källor samt en noggrann filologisk genomgång av den fornvästnordiska

legendens olika versioner (och dessas förhållande till den latinska traditionen) samt relationerna mellan de bevarade manuskripten. *Plácitus drápa* behandlas i ett separat avsnitt. Den omdebatterade frågan om dikten kan relateras till prosan ges där ett definitivt och jakande svar.

Introduktionen avslutas med bl.a. nyttiga index över manuskript och namn. Därefter följer själva utgåvan, separat nummerad. Redan på s. CLVI får vi emellertid en översiktsskild av relationerna mellan de sex huvudmanuskript som bildar underlag för parallellutgåvans återgivning av de fyra norröna versionerna och den latinska *Vita Eustachii*. Ofullständiga texter har inte kontaminerats, men i en engelsk översättning sker just detta, så att en textintresserad läsare, obekymrad om filologiska problem, otvunget kan följa textens röda tråd.

Avslutningsvis presenteras utgåvan av *Plácitus drápa* och faksimil av AM 696 4to III. B.S.

Snorri Sturluson. Beiträge zu Werk und Rezeption. Herausgegeben von Hans Fix. 294 s. Berlin-New York 1998 (Walter de Gruyter). (Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde. Band 18.) ISBN 3-11-016182-6. Med anledning av 750-årsminnet av Snorre Sturlusons dödsår hölls 1991 ett symposium i Greifswald. Det är föredragen därifrån jämte kompletteringar som här presenteras.

Ca en fjärdedel av boken upptas av Kurt Schiers grundliga genomgång av Snorre-receptionen i Skandinavien fram till slutet av 1800-talet, en annan fjärdedel av Heinz Klingenbergers avslöjande parallellläsning av olika Snorre-texter "Hommage für Skúli Bárdarson" och en fjärdedel slutligen av Edith Marolds intressanta tolkning av *Gylfaginning*.

Den återstående fjärdedelen behandlar — bortsett från Thomas Krömmelbeins bidrag om den tidiga Snorre-receptionen i Tyskland — i lika mån Snorres edda och historiska prosa, i synnerhet *Heimskringla*. Här undersöks eddan som narrativ struktur (Hermann Pálsson resp. Margaret Clunies Ross — med intressanta teoretiska infallsvinklar), Snorres berättarstrategi i Olavssagan samt frågan om historikern Snorre är att betrakta som auktor eller kompilator (Kolbrún Haraldsdóttir resp. Jürg Glauser, som bl.a. uppmärksammar den viktiga distinktionen mellan verk och text).

Vi får också en nyttig översikt över manuskriptsituationen (Hubert Selow), vidare en intertextuell analys av *Skáldskaparmál* 87,1–88,3, där Ragnaröksmotivet ställs i ett Trojaperspektiv (Heinrich Beck), därtill

presentationer av Snorre som kosmograf respektive hagiograf (Rudolf Simek resp. Sverrir Tómasson), men även en studie av Snorres lärda ordförråd (Ernst Walter). Vidare presenterar Ulrike Strerath-Bolz en sofistikerad och intressant undersökning under en litet slapp titel "Sprache und Religion im Prolog der Snorre Edda". Och slutligen redovisar utgivaren själv, Hans Fix, tillsammans med Thomas Birkmann en analys av eddans orddelning i radslut som leder till den smått sensationella slutsatsen att "alle in den historischen Grammatiken auf der Basis von Stammensilben formulierten Lautgesetze in der Sache zwar zutreffend sein mögen, in ihrer Formulierung jedoch an der sprechsprachlichen Realität vorbeigehen". B.S.

The story of Jonatas in Iceland. Edited by Peter A. Jorgensen. CLXXXIX + 111 s. Reykjavik 1997 (Stofnun Arna Magnússonar á Íslandi). (Stofnun Arna Magnússonar á Íslandi. Rit 45.) ISBN 9979-819-60-X. Jónatas ævintýri ingår i *Gesta Romanorum*, som översattes till engelska i början av 1400-talet och därifrån till isländska. Historien om Jonatas blev en av de populäraste i samlingen, vilket förekomsten av en pergamenthandskrift och sex pappershandskrifter vittnar om. På 1500-talet tillkom en *rimur*-version som också finns bevarad i flera avskrifter; denna utgör i sin tur källan till en andra prosaversion, tillkommen under tidigt 1700-tal. När nu samtliga tre versioner utges i en kritisk utgåva, är det första gången detta sker. Boken innehåller också en kritisk nyutgåva av den medelengelska version som ligger närmast den isländska.

De handskrifter som ligger till grund för utgåvorna presenteras ingående i den fylliga inledningen, vilken också innehåller en jämförelse mellan den isländska och den medelengelska texten, stemman för de olika texterna, en beskrivning av språket i de olika isländska versionerna samt ett kapitel om litterära lån. Här finns också en kort isländsk sammanfattning, en bibliografi och ett namnregister, samt ett register över de manuskript som citeras i inledningen. Inledningen avslutas med fotografier av två av handskrifterna. C.P.

Vésteinn Ólason, Dialogues with the Viking Age. Narration and Representation in the Sagas of the Icelanders. Translated by Andrew Waun. 297 s. Reykjavik 1998 (Heimskringla). ISBN 9979-3-1650-0. Denna bok innehåller en introduktion till och en kritisk diskussion av de isländska släktsagorna (Íslendingasögur). Enligt förf. bör sagorna ses som dialo-

ger mellan författaren och det förflutna, mellan medeltid och vikingatid. I inledningskapitlet presenteras dels den sociala och historiska kontext i vilken sagorna är tillkomna, dels den kulturella och litterära bakgrunden. Därpå följer en översikt över sagornas berättarstruktur, som också tar upp stilistiska frågor och samspelet mellan prosa och vers. Kapitel tre beskriver närmare den värld som möter oss i sagorna, med särskilda avsnitt om ideologi och moral, och om vilka det är som handlar i sagorna och vad de gör. I avslutningskapitlet dras trådarna samman; här tar förf. också upp sagornas plats i litteraturhistorien, diskuterar genrens utveckling och berör slutligen sagornas betydelse för dagens läsare. C.P.

Diana Whaley, The Poetry of Arnórr jarlaskáld. An Edition and Study. 369 s. London 1998 (Centre for Medieval and Renaissance Studies. Queen Mary and Westfield College. University of London). (Westfield publications in medieval studies. Vol. 8.) ISBN 2-503-50663-1. Utgåvan, som är något så sällsynt som en presentation av en isländsk skalds hela bevarade verk, vänder sig i första hand till en publik som är bekant med fornvästnordiska. Boken består av två delar. I en introduktion presenteras källäget (ytterligare belyst i appendix A). Eftersom Árnors verk bara återstår fragmentariskt, framför allt insprängt som citat i prosaberättelser, ägnas ett andra avsnitt åt rekonstruktionsprinciperna, som i sig har ett intresse långt utanför just det här arbetet. Vidare skildras skaldens liv som det kan rekonstrueras mellan åren från födelse till död (1011/12 – efter 1073). Därefter presenteras hjältarna i Árnors huvudverk, *Hrynhenda* och *Magnússdrápa* (Magnus den gode av Norge), *Thorfinnsdrápa* och *Rognvaldsdrápa* (tillägnade Orkeyjarlarna med samma namn) samt *Haraldsdrápa* (Harald Hårdråde av Norge). Fortsättningen av introduktionen ägnas stilistiska studier av skaldens verk, motiv, ordval, poeticismer, allusioner och diktmetr. Árnorr beskrivs som en traditionalist som skickligt utnyttjar den givna repertoaren och dess mönster, samtidigt som han visar sig som en försiktig förnyare. Av de bevarade knappt 600 versraderna består över 450 av dróttkvætt-metrer medan de övriga är skapade med den då nya hrynhent-metern. Det skulle t.o.m. vara möjligt att det var Árnorr som skapade denna utveckling av dróttkvætt.

I bokens andra del följer så själva utgåvan. I en presentation utvecklas principerna, därefter följer en utgåva av de rekonstruerade dikterna med en parallellöversättning till engelska, kronologiskt ordnade men

med de överblivna fragmenten sist. Därefter bjuds på (semi-)diplomatiskt utgivna texter jämte kommentar. Här studeras versrad för versrad i samma ordning som tidigare men med uppgifter om bl.a. källor och kontext för den aktuella raden, en prosavariant och översättning av den, variantapparat och kommentar till enskildheter. Diana Whaleys utgåva av Árnorr jarlaskalds *œuvre* bjuder på en rik variation av infallsvinklar och är väl värd ett studium även för den filolog som inte i första hand intresserar sig för isländsk skaldepoesi. — Volymen avslutas med tre appendix: versdistributionen i handskrifterna (A), en jämförelse mellan Diana Whaleys utgåva och Finnur Jonssons (B) samt en översikt över hållpunkter i hjältarnas liv (C). Ett index över person- och ortnamn samt litterära verk med relevans för det aktuella området underlättar tillgängligheten. B.S.

Stefanie Würth, *Der "Antikenroman" in der isländischen Literatur des Mittelalters. Eine Untersuchung zur Übersetzung und Reception lateinischer Literatur im Norden.* 294 s. Basel–Frankfurt am Main 1998 (Helbing & Lichtenhahn). (Beiträge zur nordischen Philologie. Bd. 26.) ISBN 3-7190-1564-5 brosch. Titeln "antikenroman" syftar på de fem medeltida "pseudohistoriska" översättningarna från latin till isländska som går under namnen *Rómverja saga*, *Gyðingasaga*, *Trójumanna saga*, *Breta sögur* och *Alexanders saga*. (Würths översättning av de tre senare har tidigare anmälts i litteraturkrönikan 1997.)

Titeln termval dikteras av de isländska sagornas karaktär. De saknar helt de drag som kännetecknar den kontinentala folkspråkliga traditionen med sin höviska ton, modernisering av stoffet och en ny psykologisk kärlekstematik. I stället följer de nogsamt det faktiska historiska förloppet och skalar av det ur didaktisk historisk synpunkt ovidkommande, varvid tonen också anpassas till den inhemska sagastilen. I senare bearbetningar infogas de i omfångsrika historiografiska handskrifter. De kortas och koncentreras då ytterligare till det historiskt faktiska som man uppfattade det. Enligt Würth lägger texterna därmed vikten snarare vid *prodesse* än vid *delectare*.

Omdömet grundar sig på ingående jämförelser med de latinska förlagorna och med både pseudohistoriska och faktiskt antikhistoriska paralleller på europeiska folkspråk.

I ett separat avsnitt analyserar Würth de kulturella förutsättningarna på Island för översättning och reception av pseudohistoriska verk. Som faktorer av betydelse för frågan framhäver författaren bl.a. det tidiga

bruket av folkspråk, främjat av det angelsaxiska inflytandet i samband med kristnandet och den på Island oskarpa gränsen mellan lekmän och klerker. Men frågan om en hövisk litteratur, såsom i Norge, kunnat få fäste på Island besvarar hon nekande, en sådan skulle ha stött på en kompakt brist på förståelse.

B.S.

Julia Zernack, Bibliographie der deutschsprachigen Sagäübersetzungen 1791–1995. 182 s. Berlin 1997 (Freie Universität Berlin). (Berliner Beiträge zur Skandinavistik. Band 4.) ISSN 0933-4009. ISBN 3-927229-02-4. Detta band utgör ännu ett bidrag till en nyttig serie, där också band 1 och 7 består av bibliografier och ännu fler sådana är att vänta.

Zernacks bok, som har sitt ursprung i en receptionsstudie, dokumenterar 200 års tysk översättningsverksamhet på saga-området. Men detta utgör blott en liten del av det samlande receptionsstoffet, t.ex. ingår inte det mer svåröverskådliga edda-materialet. Däremot tar bibliografien med bl.a. återberättelser och parafrafer, med vissa begränsningar för t.ex. Niebelungen-texter och för översättningar från sekundärspråk.

Boken är uppställd så att först redovisas antologier och serier alfabetiskt efter författare respektive utgivare, därefter i en separat avdelning, likaså alfabetiskt, saga-titlarna och under dessa översättningarna i kronologisk ordning. De båda avdelningarna kopplas samman genom ett sinnrikt hänvisningssystem, och dessutom underlättar fyra register orienteringen: det första omfattar översättare och utgivare, det andra recensenter, ett tredje övriga namn och det sista översatta saga-titlar.

B.S.

*

Føroysk orðabók. Ritstjórn: Jóhan Hendrik W. Poulsen m.fl. 1483 bls. Tórshavn 1998 (Føroya fróðskaparfelag og Fróðskaparsetur Føroya.) ISBN 99918-41-52-0 (í einum bindi). 99918-41-53-9 (í tveimum bindum). 99918-41-54-7 (á teldufløgu).

Føroysk orðabók (FO) är helt ägnad åt färöiskan. Alla betydelseuppgifter och kommentarer ges på färöiska (med ett undantag, jfr nedan), detta i motsats till den tvåspråkiga Føroysk-donsk orðabók (FDO).

Krunka är enligt FDO 'skrige (om ravn)'; FO är subtilare: '(om ravn) gorra, krumma'.

FO skiljer sig från andra färöiska och isländska ordböcker däri att accentuerade och oaccentuerade vokaler hålls åtskilda i den alfabetiska ordningen. På första sidan finner man *a* till *aðalstjörn*. Först på s. 65 återfinns *á*, bokstav, beteckning för 'ett rinnande vatten', preposition m.m.

En tredje nyhet är illustrationerna med förklarande text. Vid bilden av en *hvalur* pekar t.ex. siffror på valbildens delar och benämningarna står undertill markerade med motsvarande siffror. Vi får veta vad *sveiv*, *hamarstjølur*, *horn*, *bøksl* och *kála* på en val är för något. Vad gäller illustrationer har andra upplagan av Árni Böðvarssons Íslensk orðabók 1983 (IO) varit en god föregångare. Redaktionen ger färingarna ett utomordentligt tillfälle att lära sig det moderna samhällets ord i färöisk tappning. Bilder av en *bilur* 'bil', ett *flogfar* 'flygplan' och en *telda* 'dator' är försedda med utförliga detaljförklaringar. Antalet förklarande ord vid "teldan" är 26, t.ex. *skiggi* 'skärm' och *geislaprentari* 'skrivare'. Ett av motiven bakom FO förefaller att vara önskan att berika det färöiska ordförrådet. Man marknadsför helt enkelt nyord.

I speciella fall hänvisas till danska synonymer. *Myndatalva* anges motsvara da. 'planche', *myndatjald* da. 'gobelin', *myndbering* da. 'metafor', *myndil* da. 'model', *myndtøkur* da. 'fotogen' (fra. photo-génique).

Som exempel på vad FO skänker utöver FDO och dess Eykabind (EB) kan väljas ordet *galvkúgv* ('gavelko') 'tann innasta kúgvín i fjósinum'. Sammanlagt bjuder FO på ett trettio-tal ord mer än föregångarna. Flertalet är sammansättningar, t.ex. *gaffilsegl* och *gaffiltrukkur*. Också enkla ord förekommer, t.ex. *gagga* 'fótboltsskógvar við dabbum undir botnum' och *gagga* v. 'láta sum havhestur el. náti' (d.v.s. 'unge').

FO belyser oftare än FDO uppslagsorden med språkprov. Under *stakkur* 'síður stásiligur kvinnubúni' i FO läses *pápan spurdi hvønn stakkin hon skuldi fara í til Havnar*. Under *stallur* 1. finner vi *vit gróvu okkum stallur á sandinum at standa á til flóðin kom inn* jämte ytterligare två språkprov.

Ordet *gaffilbiti* kan i EB kort avklaras med danskt 'gaffelbitar', men i FO skriver man 'kryddsild sum dósamatur (skorin í bitar)'.

FO bygger i många avseenden på sina två föregångare. (Huvudmannen för FO är identisk med utgivaren av EB.) FO:s betydelseangivelser är ofta översatta direkt från de danska i FDO eller EB. Så under *gall-*

beiskur: '(um smakk) beiskur sum gall, sera beiskur', där FDO ger: '(om smag) bitter som gald, overordentlig bitter', eller under *førka* 'flyta el. vika eitt sindur' som torde vara översättning av 'bevæge el. flytte en smule'. Som avslutning till artikeln *spýggjusjúka* 'smittande búksjúka við vamli og nógvari spýggju (gastroenterita acuta)' läses i FO: *öll í húsinum lögdust við spýggjusjúka*. Ordet finns också i EB, där förklaring ges på danska, utan latinsk precisering och språkprov.

FO ägnar större uppmärksamhet åt lokala variationer än föregångarna. *Spæk* är dialektalt ("stb", alltså *staðbundið*) och betyder 'smákalvi, sprek', d.v.s. 'liten hälleflundra'. Om ordet *kúvingur* 'ett slags snäcka' — som i FO belyses av en bild — upplyser man att ordet på Súduroy har den betydelse som f.ö. täcks av *gágga*, om en snäcka med ett mindre vridet skal. FDO nöjer sig med uppgiften "lok.", d.v.s. att betydelsen ('gágga') är lokal.

Mindre vanligt är det att lexika över ett språks ordförråd ger besked också om ortnamn och andra namn. I FO finns färöiska ortnamn som *Hestur* och *Saksun*. Språkprov klargör böjningen: *i/úr Hesti, (út) í Hest; í, úr Saksun, til Saksunar*. Också ett urval utländska ortnamn pryder ordboken, t.ex. *Frakkland, Jørsalir* och *Jørsalborg, Sikiloygj* 'Sicilien', *Svöriki* 'Sverige', alltså namn som har speciell färöisk stavning med tillhörande uttal. En färöisk dyrbarhet som *Seyðabrævið* föranleder också ett uppslagsord, liksom *ólavsøka*. Till redovisade personnamn hör *Ivar*, väl för att det används i talesättet *hatta var Ivar beinleysi*, som bl.a. passar då en dörr flyger upp av sig själv.

En jämförelse mellan FO och IO visar att olikheterna mellan ordförråden i de båda språken delvis är mycket stora. De beror bara till ringa del på att färöiskan har införlivat danska ord. Under *lá* upptar IO t.ex. två verb med betydelserna 'ásaka' respektive 'örla' utan motsvarighet i FO. Till den gemensamma glosan *lá* 'strandvatten' förekommer bara i IO sammansättningen *lábarinn*. Mycket få likheter står att finna mellan de två språkens förråd av sammansättningar till adjektivet *lágur* 'låg'. Men den botaniska facktermen *lágblað* har språken gemensam!

Det färöiska *gágga*, som avser ett slags snäcka, saknar motsvarighet på isländska. FO upptar sammanlagt 19 sammansättningar till *gágga*. FO innehåller ord som *gáin* 'försiktig', *gák* 'fågelljud', *gáka, gákan, gákur, gákutur*, alla utan motsvarighet i IO, där man istället finner *gágum* 'öparfa glens og hyskni við vinnu'.

Både FO och IO ägnar stort utrymme åt *seyðamörk* respektive *fjarmörk* 'ägarmärken som skärs in i färöron'. Islänningarna redovisar 102, färingarna 54, alla återgivna också i bild. Färmärkena skiftar lokalt, nr

27 är nordanfjords "hålvt frá horni og tvey bragd aftanundan", sunnanfjords "Tveir bitar aftan av hålvt frá horni".

Det ursprungligen tyska suffixet *-ri*, *-ari* och *-eri* har färöiskan efter danskt mönster införlivat med sitt ordbildningssystem. I FO finns t.ex. *klammari* 'osämja, tvist', *labbari*, *labbrari* 'vanskligheter', *narrari* 'skämt' o.d. Av dessa är det bara det sistnämnda som också finns i IO. Det betyder 'stråkapör, fiflalæti', men Árni Böðvarsson förser ordet med ett framförställt frågetecken, vilket innebär att ordet är olämpligt och bör undvikas.

Färöarnas kulturcentrum, Fróðskaparsetur, och Vetenskapssamfundet, Fróðskaparfelag Føroya, står tillsammans bakom verket. Överst bland redaktionens fem medlemmar står Jóhan Hendrik W. Poulsen, professor i färöiska (och skapare av ordet *telda* 'dator'). Alla vänner av Färöarna, dess språk och kultur, tackar alla dem som med gemensamma insatser har skapat denna ordbok. De har hedrat sig själva och sitt land.

Gösta Holm

*

Grammatiske studiar i norsk språk. Trondheim 1998 (Institutt for nordistikk og litteraturvitskap, Noregs teknisk-naturvitskapelege universitet (NTNU). [ISBN/ISSN saknas.] Denna nya serie skrifter om norsk grammatik från institutionen for nordistikk og litteraturvitskap vid Noregs teknisk-naturvitskapelege universitet (NTNU) i Trondheim inleds med följande tre hovedoppgaver i nordiska språk, samtliga skrivna utifrån ett generativt perspektiv. Nr 1: Kristin Melum Eide, *Som-predikativer* (124 s.), nr 2: Heidi Brøseth, *Dobbelt objekt og tilgrensende konstruksjoner i moderne norsk* (128 s.) och nr 3: Elin Bech: *Det-konstruksjoner og løfting med utgangspunkt i psykologiske predikater* (116 s.). Det är ett utmärkt initiativ att dessa arbeten, som håller god vetenskaplig klass, på detta sätt kan få en större läsekrets än vad som annars tillkommer norska hovedoppgaver.

C.P.

MONS 7. Utvalde artiklar frå det 7. Møtet Om Norsk Språk i Trondheim 1997. Redaktører: Jan Terje Faarlund, Brit Mæhlum och Torbjørn Nordgård. VI + 293 s. Oslo 1998 (Novus forlag). ISBN 82-7099-307-7. Den konferens som går under namnet Møte Om Norsk Språk

(MONS) arrangeras vart annat år vid ett norskt universitet eller högskola, oftast som ett samarbete mellan nordister och allmänlingvister. Bland föredragshållarna finns etablerade forskare men även stipendiater och huvudfagsstuderande. Denna volym innehåller ett urval av 18 reviderade versioner av föredragen vid MONS 7. Den ämnesmässiga bredden är stor. Här finns artiklar om ordaccent (Jardar Eggesbo Abrahamsen) och norskt uttal (Inger Moen och Hanne Gram Simonsen), böjning (Hans-Olav Enger), norrøen och nutida norsk syntax, (Kristian Emil Kristoffersen, Heidi Brøseth, Janne Bondi Johannessen), dialektsyntax (Tor Åfarli, Hilde Nilsen), nordisk nominalfrassyntax (Øystein Alexander Vangsnes), arbeten på gränsen mellan syntax och semantik (Kristin Melum Eide, Ålov Runde, Ingebjørg Tonne), men också sociolingvistiska studier (Dagfinn Rødningen) och arbeten om taggning (Kristin Hagen och Janne Bondi Johannessen, Anders Nøklestad), samt en artikel om automatisk korrekturläsning för skandinaviska språk (Victoria Rosén och Koenraad de Smedt). Kvaliteten på bidragen är ofta högre än den man kan förvänta sig finna i en konferensvolym, och sammantaget ger bidragen en god bild av var norsk språkvetenskap står idag. C.P.

Ord etter ord. Heidersskrift til Oddvar Nes 27. desember 1998. Redigert av Gunnstein Akselberg og Jarle Bondevik. 280 s. Bergen 1998 (Norsk bokreidingslag). ISBN 82-7834-013-7. Denna innehållsrika hyllning till professorn i nordisk språkvetenskap vid Universitetet i Bergen Oddvar Nes på dennes 60-årsdag inleds med en artikel av Gunnstein Akselberg där festföremålets gärning som forskare och lärare presenteras. Akselberg står också för en av festskriftens omfångsrikare artiklar, en kritisk utredning om läroböckers och lärokassetters bild av uttalet av forn-norska. Bland andra längre bidrag kan nämnas Randi Brodersens analys av lexikalisk anpassning bland elva danskar i Norge, Botolv Hellelands framställning om synen på dialekter i norsk ortnamnsnormering, Ole-Jørgen Johannessens skildring av bergensiska skeppsnamn 1945–1998 och Gjert Kristoffersens bidrag om palataler, främst från fonologisk synpunkt. Den senare artikeln har, för att citera utgivarna, "på uforklärleg måte" fått ett allvarligt tryckeritekniskt fel i produktionsprocessen efter sista korrekturet och bifogas därför boken i ett korrigerat särtryck. B.P.

Ivar Aasen, Målsamlingar frå Trondhjems og Tromsø Stifter. Redigert av Jarle Bondevik, Oddvar Nes og Terje Aarset. XLII + 157 s. Bergen 1998 (Norsk bokreidingslag L/L). (Skrifter frå Ivar Aasen-selskapet. Serie A. Tekster nr. 5.) ISBN 82-7834-009-9. Under år 1846 företog Ivar Aasen en uppteckningsresa till Nordmøre, Trøndelag och Helgeland. Hans hittills otryckta anteckningar därifrån, vilka förvaras i handskrifts-avdelningen på Universitetsbiblioteket i Oslo, ges nu ut. Tyngdpunkten i varje dialektbeskrivning ligger på ordförrådet, medan grammatiska frågor behandlas mer kortfattat. Utöver dessa målredogörelser publiceras en plan för en ordbok över norska dialekter, tidigare tryckt 1846 i Det Kgl. Norske Videnskabers Selskabs Skrifter i det 19. Aarhundrede. Givetvis har texterna ett stort lärdomshistoriskt värde, men de torde också vara av inte obetydligt ordgeografiskt intresse. B.P.

Ivar Aasen-studier. I. Redigert av Jarle Bondevik og Oddvar Nes. 118 s. Bergen 1998 (Norsk bokreidingslag L/L). (Skrifter frå Ivar Aasen-selskapet. Serie B. Kommenterar og studiar. Nr. 1.) ISBN 82-7834-010-2. I denna första del av en nystartad serie utgiven av Ivar Aasen-selskapet skriver Jarle Bondevik om den första grammatik som Ivar Aasen ägde, en handskrift som han hade fått av en korpral Ole Digernes. Det visar sig att grammatiken är anteckningar från föreläsningar ur David Seidelin Birchs år 1812 utgivna danska språklära. Manusets återges här i sin helhet. Den andra artikeln är författad av Bjarne Ulvestad och handlar om Ivar Aasens beskrivning av sunnmørsmålet, med bl.a. en till synes besynnerlig analys av dialektens ö-ljud. Aasens utredning jämförs med senare dialektologers skildringar av samma dialekt. I det tredje och sista bidraget jämför Andrew Robert Linn med vänligt ironisk distans stilen i Ivar Aasens och V.U. Hammershaimbs grammatiska arbeten. B.P.

*

Elefant — se også myg. Festskrift til Jens Axelsen. Redigeret af Anna Garde, Pia Jarvad og K. T. Thomsen. 219 s. København 1998 (Gyldendal). ISBN 87-00-33616-5. Bokens titel refererar till en artikel i lexikografen (i 43 år) och festföremålet (70 år 1998) Jens Axelsens tionde upplaga av Dansk-Engelsk Ordbog, som en symbol för ordboksarbets oerhörda spännvidd. Festskriftens 24 bidrag, skrivna av i bästa

mening ordglada vänner och kolleger inom branschen, speglar initierat och humoristiskt alla sidor av det spännande ordboksarbetet, från det språkliga råmaterialet via det artikelredaktionella finsliperiet till den förlagsfärdiga produkten, från ortografisk och fonetisk ordgestalt till djupaste semantiska hårdragning. G.H.

Elin Fredsted, Analyser af dansk og tysk talesprog. IV + 358 s. Oslo 1998 (Novus forlag). ISBN 82-7099-293-3. Med utgångspunkt i en korpus med danskt och tyskt talspråk från turistbranschen, insamlat i Sønderjylland och Slesvig-Holstein, undersöker förf. i denna studie den språkliga interaktionen mellan turister och anställda i turistbranschen med danska och tyska som modersmål eller främmande språk. Förf. kan bl.a. konstatera att danska turister och anställda i turistbranschen använder fatiska språkfunktioner i mindre omfattning än de tyska, både när danskarna talar danska och när de talar tyska. Förf. har också undersökt samspelet mellan den språkliga interaktionen och icke-verbala faktorer som ögonkontakt och gester; också här skiljer sig de danska och tyska dialogerna åt. En intressant iakttagelse är att förf. kan belägga interkulturella problem och missförstånd som beror på att danska anställda i turistbranschen inte använder tyskans verbala hövlighetsmarkörer, eller att tyska anställda förbiser danska turisternas icke-verbala hövlighetsmarkörer. Boken innehåller också en rad interkulturella och språkdidaktiska överväganden, och avslutas med både en engelsk och en tysk sammanfattning. C.P.

Leonora Christinas Jammers Minde. Diplomatarisk udgave ved Poul Lindegård Hjorth og Marita Akhøj Nielsen under medvirkning af Ingelise Nielsen. LXXVII + 16 s. + 270 s. København 1998 (C. A. Reitzels forlag). ISBN 87-7876-077-1.* Efter Leonora Christinas död 1698 blev *Jammers Minde*, hennes egenhändiga skildring av fängelseåren i Blåtårn, bevarade i hennes släkt under de följande 170 åren, för att 1868 dyka upp i Köpenhamn och redan året därpå utges i tryck. I inledningen till den här föreliggande diplomatariska utgåvan ges en detaljerad översikt över de tidigare utgåvorna, föranstaltade av Birket Smith, Otto Andrup och Johannes Brøndum Nielsen. Inledningen omfattar vidare en detaljerad beskrivning av manuskriptet från olika synvinklar, samt en redogörelse för de principer som ligger till grund för utgåvan. Boken är illustrerad med 16 figurer. C.P.

*

Anna Helga Hannesdóttir, Lexikografihistorisk spegel. Den enspråkiga svenska lexikografins utveckling ur den tvåspråkiga. 16 + 541 s. Göteborg 1998 (Meijerbergs institut för svensk ordforskning). (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning. 23.) ISSN 0348-7741. ISBN 91-628-3124-0. Bokens omslag reproducerar ett porträtt av Haqvin Spegel, en av den svenska lexikografins nydanare. När Anders Fredrik Dalin 1850 utgav det första häftet av Ordbok öfver svenska språket hade den svenska lexikografen funnit sina former. *Lexikografihistorisk spegel* är en akademisk avhandling som skildrar utvecklingen från den svenska tvåspråkiga lexikografins rötter i medeltidens latinstudier via främst 1700-talets intressen för de ledande europeiska språken, tyska, engelska och franska, fram till etableringen av en svensk lexikografisk tradition som resulterar i Dalins ordbok. Boken är en av frukterna av forskningsprojektet Lexikografisk tradition i Sverige, bedrivet vid Göteborgs universitet. Hit hör även den i ANF 113 (1998) s. 225 anmälda avhandlingen om 1600-talsordboken *Lexicon Lincopense*, liksom den nedan redovisade avhandlingen om Jacob Serenius lexikografiska insatser på 1700-talet.

G.H.

Ellen Bijvoet, Sverigefinnar tycker och talar. Om språkattityder och stilistisk känslighet hos två generationer sverigefinnar. 279 s. Uppsala 1998 (Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet.) (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. 44.) ISSN 0083-4661. ISBN 91-506-1262-X. Avhandlingen redovisar aspekter på sverigefinnars tvåspråkighet, graden av integration i den sverigesvenska språkgemenskapen, dels genom en attitydundersökning av sverigefinnars och två kontrollgruppers (svenskar respektive finnar) förhållande till olika varieteter av svenska och finska, dels genom en undersökning av deras känsla för stilistisk variation på ordnivå, avseende 14 synonympar i svenskan och finskan. Arbetet utgör en självständig del i projektet Sverigefinnars två språk — språkbruk och attityder hos två generationer (FORTIS-projektet).

G.H.

Dagboken över Linnés resa på Öland 1741. Utgiven efter handskriften av Sigurd Fries under medverkan av tolv studerande vid Institutionen för svenska inom Umeå universitet 1971. 90 + 6 s. Umeå 1998 (Nord-svenska.) (Institutionen för nordiska språk vid Umeå universitet 10.) ISBN 91-7191-561-3. ISSN 0282-7182. Som underlag för sina tryckta reseberättelser använde Linné dagböcker som han förde under resorna. Flera av dessa är ännu ej utgivna. Under vårterminen 1971 skrev en grupp trebetygsstuderande i nordiska språk vid Umeå universitet under ledning av professor Sigurd Fries av Linnés dagbok från den öländska resan 1741 efter fotokopian av handskriften; det är detta arbete som här befordrats till trycket. Inför tryckningen av den bokstavs-trogna och kompletta utgåvan har Fries granskat och rättat texten, och försett den med en inledning och filologiska noter. Sist i boken har placerats de 16 teckningar och 17 runtexter som Linné eller någon medresenär förfärdigade; hänvisningar till platsen där de nu återges finns vid de textställen där de rätteligen hör hemma. C.P.

Bo Franzén, Sturetidens monetära system. Pant eller penningar som information i köpstaden Arboga. Med ett stadsarkeologiskt bidrag av Johan Anund. 309 s. Stockholm 1998 (Almqvist & Wiksell International). (Acta Universitatis Stockholmiensis/Stockholm Studies in Economic History. 29.) ISBN 91-628-3079-1. ISSN 0346-8305. Avhandlingens undertitel, som i förstone kan te sig gåtfull för den fäkunnige, klarnar under resans gång, men gör liksom huvudtiteln inte full rättvisa åt bokens rika innehåll. Det svenska monetära systemet behandlas här på grundval av uppgifter i den lilla köpstaden Arbogas tänkebok under perioden 1450–1523. Ca 5 000 män och 1 000 kvinnor samt 5 500 ekonomiska transaktioner har registrerats i en relationsdatabas som tillåter studier av de karakteristiska dragen i värdecirkulationen. Det främsta syftet är att urskilja pengarnas olika funktioner, såsom dels prisuppgift, dels transaktionsmedel (priset kan således anges i myntvärde medan själva betalningen kan ske också i varor).

Undersökningen visar att de medeltida borgarna i Nordeuropa, liksom de norditalienska städerna med införandet av växeln, utvecklade inte bara kreditinstrument utan också, i samband med detta, vägar att kringgå kyrkans förbud mot tagande av ränta. De empiriska rönen ger författaren tillfälle att modifiera Eli Heckschers teorier om den svenska medeltidsekonomin på basis av moderna perspektiv där mynt betraktas som ren information.

Undersökningen bestyrker också tidigare hypoteser om en långsam inflation under slutet av Sturetiden.

Den intressanta och välskrivna avhandlingen ger dessutom värdefulla inblickar i Sturetidens sociala stratifikation i Arboga: bl.a. kvinnornas ställning och relationerna mellan borgerskapets högre och lägre strata. Det visar sig t.ex. att ju rikare en individ är desto fler uppgifter om honom finner vi i tänkeboken. Det burgna skiktet gör fler ekonomiska transaktioner än de andra, det är t.ex. rika köpmän som lånar ut pengar och då främst till de mindre rika köpmännen (och senare klagat när de inte får tillbaka dem), borgarna tjänar som löftesmän (går i borngen) för sina tjänare, hustrur och barn, kvinnorna uppträder företrädesvis som säljare (inte som köpare) osv. Husbondeväldet och den sociala hierarkin härskar oinskränkt.

Av en separat saköresundersökning framgår också att kvinnor då som nu begår färre brott än män. Stadens eget intresse i saköresbetalning gör att det främst är de besuttna som betalar böter, medan "den fattige betalade med sin kropp".

Boken avslutas med ett värdefullt personregister och ett tjugotal tabeller, bl.a. över skattat silverpris i vikt. B.S.

Gunlög Josefsson, Minimal Words in a Minimal Syntax. Word Formation in Swedish. IX + 199 s. Amsterdam/Philadelphia 1998 (John Benjamins). (Linguistik Aktuell, Volume 19.) ISBN 90-272-2740-3 (EUR)/1-55619-903-1 (US). ISSN 0166-0829. Detta är en reviderad och omarbetad version av författarens doktorsavhandling *On the principles of word formation in Swedish* som anmäldes i Litteraturkrönikan 1998. Det är glädjande att detta i bästa mening originella, banbrytande och teoretiskt viktiga arbete om svensk ordbildning nu görs lättillgängligt för en internationell publik. C.P.

Meddelanden från Institutionen för Svenska Språket (MISS), Göteborg 1998 (Göteborgs universitet). ISSN 1102-4518. MISS är en oregelbundet utkommande serie som i enkel form möjliggör spridning av skrifter producerade vid Institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet. Under året har fyra häften utkommit: nr 21: Rakel Johnson: De svenska medeltidsbrevens form, funktion och tillkomstsituation (98 s.), nr 22: Hans Rignell: *Komma åt och ta upp* — en undersökning av svenskinlärares förståelse av partikelverb (38 s.), nr 23: Thorwald

Lorentzon: Marx med mervärde möter moderna miljömål. En studie av emotiva och ideologiska ord i Vänsterpartiets och Ung Vänsters parti- och principprogram (61 s.) och nr 24: Sofia Tingsell: *Han bad henne städa sin väska*. Pragmatiska infallsvinklar på reflexivering i svenska och isländska (33 s.). C.P.

Kerstin Nordenstam, Skvaller. Om samtalsstrategier hos kvinnor och män. 172 s. Uppsala 1998 (Hallgren & Fallgren). (Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter. 29.) ISBN 91-7382-754-1. Med denna volym för Kerstin Nordenstam ut forskningsresultaten från göteborgsprojektet *Samtalsstrategier hos kvinnor och män i vardagliga gruppsamtal* till en än vidare publik (jfr krönikan i ANF 112 och anmälan av Carin Norrbys bok nedan). Syftet är att precisera begreppen och se hur skvallet utförs i praktiken. Eftersom förf. är intresserad av hur kön konstrueras ger hon också en översikt över aktuell forskning om detta problem (kap. 3).

Boken tar en av sina utgångspunkter i ordräckor som *käringskvaller*, *pigskvaller*, *skvallerkåsös*, *skvallermaja*, *skvallertaska*, vilka speglar föreställningar om och attityder till skvaller. Inte oväntat bekräftas dessa till stor del föråldrade stereotyper av svaren på en enkät 1997. I kap. 2 diskuteras nyare utländska undersökningar om skvaller, och i kap. 4 följer en genomgång av Nordenstrands material och samtalsämnen där. I kap. 5 analyseras 10 skvallerkriterier, hämtade från Jörn Bergmanns sociologiskt kommunikationsvetenskapliga avhandling *Klatsch: Zur Sozialform der diskreten Indiskretion* (1987). Avhandlingens anspråk på generalitet kritiseras liksom dess brist på kvinnoperspektiv.

Kapitlen 6 och 7 slutligen redovisar resultaten. *Gender*, det sociala könet, traderas på olika sätt. I de äldre kvinnogrupperna som en lätt nedlåtande attityd mot "karlar", hos yngre kvinnor däremot hänvisas till auktoriteter, i två fall till mamma, i två andra till en man! De medelålders männen är chevalereska, "de tar inte kvinnorna på allvar", medan kvinnor inte diskuteras alls i yngre mansgrupper (där dock mansfrågan tas upp).

Det visar sig — inte oväntat — att kvinnor samtalar, både oftare och mer ingående, både positivt och negativt, om personer, medan män företrädesvis undviker det samtalsämnet. Förf. menar att detta beror på kvinnornas större tillgång på kunskap om privata förhållanden, och att detta i sin tur skulle hänga samman med att kvinnor fortfarande är diskriminerade och behöver stärka sammanhållningen gentemot över-

ordnade män. (Bristen på jämlikhet visade sig f.ö. också vid insamlingen av materialet: kvinnorna samarbetade, medan männen ibland vägrade ut sig eller gjorde svårigheter vid inspelningen.) Nordenstam betonar skvallrets positiva sidor, bl.a. den empatiska dimensionen, och slår därvid ett slag för kvinnornas kompetens i offentliga sammanhang; den större inlevelseförmågan, upparbetad i privata sammanhang, är ju nu en mer efterfrågad egenskap än tidigare.

Av undersökningen att döma kunde man bli pessimist, stereotyperna bekräftar de sega strukturerna. Men Nordenstrand urskiljer ändå ljuspunkter i mörkret: de yngre männen verkar vara på väg att konstruera en ny (mjuk) manlighet. — I marginalen kan tilläggas att författarens uppfattning om det empatiska skvallrets värde tycks bekräftas av bl.a. den engelske antropologen Robin Dunbars skvallerteori, där människors skvaller jämföras med apors putsande av varandras pälsar. Båda företeelserna skulle motiveras av behovet att skapa emotiva band mellan individer. Skvallrets vikt för överlevnaden skulle t.o.m. ha haft betydelse för utvecklandet av själva språket — att döma av Peter Gärdenfors "Om språkets uppkomst" (Tvärsnitt 2-1999). B.S.

Catrin Norrby, Vardagligt berättande. Form, funktion och förekomst. 361 s. Göteborg 1998. (Acta universitatis Gothoburgensis. Nordistica Gothoburgensia. 21.) ISBN 91-7346-323-X. ISSN 0078-1134. Denna doktorsavhandling syftar, som titeln tydligt anger, till att beskriva historieberättandets form, funktion och frekvens i vardaglig kontext. Korpusen har hämtats från 16 av de enkönade informella samtalen i göteborgskorpusen Gruppsam, underlag också för Kerstin Nordenstams Skvaller (se anmälan ovan). Den består av 179 berättelsekandidater från sju kvinno- resp. nio mansgrupper. Kandidaterna behandlas med både kvantitativa och kvalitativa metoder, ur två olika perspektiv, dels lokal analys ur samtalsdeltagarnas synpunkt, dels global ur observatörens.

På ett 40-tal inledande sidor presenteras forskning om samtal och berättande, varvid olika skolor, metoder, definitioner och termer diskuteras på ett kritiskt och konstruktivt sätt som vittnar om teoretisk medvetenhet och förmåga till koncentration på det mest relevanta. Därefter presenteras i kap. 4 avhandlingens teoretiska och metodiska utgångspunkter.

I kap. 5-10 redovisas så resultaten av undersökningen. Det skulle föra för långt är här gå in på rikedomerna av observationer av berättel-

ernas struktur och uppbyggnad, infogande i samtalen, samt de olika faktorernas frekvens och distribution. Men den kvantitativa analysen visar t.ex. att berättelserna upptar mellan 20 och 15% av de aktuella samtalen, medan antalet historier varierar från två till 30 i ett enskilt samtal. Av den analysen framgår även att skillnader i berättelsestil avhänger mer av individer än kön. Men andra skillnader i själva historieberättandet kan bero på deltagarnas ålder och/eller kön. Speciellt tydligt är detta när det gäller både berättandets funktioner och deltagarnas självpresentationer samt framställning av skeendet. T.ex. återfinns den terapeutiska funktionen nästan bara i vissa kvinnogrupper medan den underhållande är dominerande hos yngre och den rapporterande i äldre samtalsgrupper. Vidare tenderar männen att presentera sig själva som agerande med kontroll över händelseutvecklingen, medan kvinnorna föredrar att ha flera protagonister i interaktion. Men huvudlinjerna går mellan olika samtalsgrupper, där kontexten i vid mening är avgörande för förståelsen av berättandet.

Författaren avslutar med att konstatera att gemensamt för alla grupper är förkärleken för att bygga historier kring verbala händelser, och hon vill förklara detta med att historierna skulle reflektera "middle-class, main-stream Sweden, where talk is often at the center of attention" (s. 323). Den slutsatsen är säkert giltig för det aktuella materialet, men hur förhåller det sig med detta i ett större perspektiv?

I två appendix ges dels en översikt över berättelsekandidaterna, dels transkriptionsnyckel till exempel presenterade i löptexten. B.S.

Christer Platzack, Svenskans inre grammatik — det minimalistiska programmet. En introduktion till modern generativ grammatik. IX + 307 s. Lund 1998 (Studentlitteratur). ISBN 91-44-00834-1. Boken introducerar den senaste versionen av generativ grammatik, det minimalistiska programmet, som det ter sig vid beskrivningen av svenskans inre grammatik, med utblickar mot andra språk. Den inleds med en översikt över den generativa grammatikens historia. Huvuddelen ägnas åt svenskans grundläggande satsstrukturer. Till texten fogas kommenterade lästips och övningar med lösningsförslag. Boken är i första hand en lärobok för högre studier i språkvetenskapliga ämnen, men den kan också läsas och förstås av alla som behärskar traditionell skolgrammatik och som är intresserade av modern syntaxforskning. G.H.

Rannsakingar efter antikviteter. På Akademiens uppdrag utgivna under redaktion av Carl Ivar Ståhle (†) och Nils-Gustaf Stahre. Band IV. Ort-namns- och personnamnsregister. Utgivet av Nils-Gustaf Stahre. 162 s. Stockholm 1998 (Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Almqvist & Wiksell International.) ISBN 91-7402-281-4. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens utgåva av texten till rannsakingarna av Sveriges fornminnen 1667–1670 och 1672–1693 kom ut i tre delar 1960, 1969 och 1992. Här kommer nu ett register över ortnamn och personnamn i de tre delarna. En första mindre förteckning registrerar de socknar och städer som nämns i rannsakingarna. Därefter följer huvudregistret över ort- och personnamn. Dessa listas del för del och landskap för landskap. Ett generalregister över den samlade namnskatten i de tre delarna hade nog i en del fall underlättat sökningen men givetvis också fördyrat och försenat publiceringen.

Den planerade kommentaren till rannsakingarna låter ännu vänta på sig och befinner sig att döma av förordet ännu på förberedelsestadiet.

B.P.

Lena Rogström, Jacob Serenius lexikografiska insats. 14 + 412 s. Göteborg (Meijerbergs institut för svensk ordforskning). (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning. 22.) ISSN 0348-7741. ISBN 91-628-3016-3. Denna avhandling ingår som ett led i forskningsprojektet Lexikografisk tradition i Sverige, som bedrivs vid Göteborgs universitet. Jämför den ovan anmälda *Anna Helga Hannesdóttir, Lexikografihistorisk spegel*. Undersökningens föremål är här biskopen och politikern Jacob Serenius tre ordboksarbeten, *Dictionarium Anglo-Svethico-Latinum* 1734, den första riktiga engelsk-svenska ordboken, dess reviderade upplaga 1757, och däremellan den svensk-engelska versionen 1741. Under 1700-talet tillkom de första tvåspråkiga ordböckerna med svenska och ett annat "modernt" språk, där latinet inte längre var den självklara utgångspunkten, men ändå fortsättningsvis flitigt användes som ett förmedlande kommentarspråk.

G.H.

Gun Widmark, Stora vokaldansen. Om kvantitativa och kvalitativa förändringar i fornsvenskans vokalsystem. 105 s. Uppsala 1998 (Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur). (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi. LXV.) ISBN 91-85352-29-2. ISSN 0065-0897. Ända sedan sin doktorsavhandling om det nordiska *u*-omljudet 1959 har pro-

fessor Gun Widmark i olika avseenden forskat i den nordiska vokalismen i äldre tid. I den här föreliggande komprimerade undersökningen tar hon upp ett centralt problem, det fornsvenska vokalsystemets utveckling kvantitativt och kvalitativt, med den grundläggande förutsättningen att de två slagen av förändringar hör ihop och inte skall särbehandlas. I sin undersökning tar hon hjälp både av klassisk språkhistorisk och dialektologisk forskning och av modern strukturalistisk fonologi. Resultatet har, inte oväntat, blivit en auktoritativ sammanfattning av komplicerade problem, med givande synpunkter och intressanta infallsvinklar. Någon gång hade man kanske dock kunnat önska större generositet med teoretiska resonemang. Det är t.ex. inte omedelbart självklart vilka fonemteoretiska överväganden som ligger bakom att kvalitetsväxlingen i böjningen av verbet *heta* s. 27 kan anföras som instans mot förekomsten i vissa former av svenskt rikstalspråk av både ett kortvokalfonem /e/ och ett /ä/.

B.P.

*

Kåre Hoel, Bustadnamn i Østfold. 2. Skiptvet. Utgitt av Avdeling for navnegransking, Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Universitetet i Oslo, ved Margit Harsson. 208 s. + 1 karta. Oslo 1997 (Solum Forlag). ISBN 82-560-1130-0.

Kåre Hoel, Bustadnamn i Østfold. 3. Våler. Utgitt av Seksjon for navnegransking, Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Universitetet i Oslo, ved Tom Schmidt. 348 s. + 1 karta i boken + 1 bifogad karta. Oslo 1999 (Seksjon for navnegransking). ISBN 82-991158-1-7.

Bustadnamn i Østfold är ett delprojekt inom det större projektet *Norske bustadnamn* med mål att ge ut en reviderad utgåva av Oluf Ryghs *Norske Gaardnavne* (NG, 1897–1924). Revisionen i de här anmälda delarna innebär bl.a. en betydande utvidgning av materialet i NG: i del 2 från ca 200 till ca 700 namn, i del 3 från ca 190 namn till ca 825 namn. Självfallet har också NG:s skriftbelägg, uttalsuppgifter, realupplysningar och tolkningar underkastats en noggrann granskning. Kåre Hoel har givetvis själv gjort den största arbetsprestationen, men då han dog hösten 1989, förelåg hans verk om bebyggelsenamnen i de 22 häraderna i Østfold bara i manuskript, och de två utgivarnas insatser, som lätt kan kontrolleras genom att deras bidrag markeras särskilt i boken, kan knappast överskattas. Nordisk namnforskning är skyldig dem ett stort tack.

Återstår att nämna att materialet ges ut häradsvis och att del 1, *Bustadnamn i Hobøl*, kom 1994, med Tom Schmidt som redaktör. B.P.

Eva Villarsen Meldgaard, Den store Navnebog. 3. udgave. 292 s. København 1998 (Aschehoug). ISBN 87-11-12635-3. Den store Navnebog utkom första gången 1994 och anmäldes i ANF 110 (1995) s. 270. Den har här kompletterats med material från senare statistik, vilket bl.a. har medfört att en del icke tidigare medtagna namn som har blivit populära under senare tid har fått egna artiklar. I slutet av boken finns också en förteckning över sammanlagt ca 7 000 namn godkända av Kirkeministeriet 1990 och 1997. De godkända namn som bärs av mellan noll och tre personer har försetts med en asterisk, vilket i viss mån kan tolkas som en varningssignal för nyblivna föräldrar. En kortfattad litteraturlista avslutar boken. B.P.

Bengt Pamp, Från Gödelöv till Östen Undéns gata. En uppslagsbok över ortnamn i Lund under tvåtusen år. 208 s. Lund 1998 (Föreningen Gamla Lund). (Föreningen Gamla Lunds årsbok 1998.) ISSN 1401-8063. Författarens ambition har varit att ta med alla namn på gator, kvarter samt parker, torg och andra öppna platser i tätorten Lund; de i titeln nämnda namnen *Gödelöv* och *Östen Undéns gata* illustrerar namnbeståndets kronologiska spännvidd på omkring 2000 år. Det subjektiva urvalets princip har fått styra vilka namn på enstaka hus och naturnamn som tagits med; grundtanken har varit att sådana namn som majoriteten ofta stöter på är inkluderade. I bokens första kapitel diskuterar förf. namnet på staden *Lund*, och vänder sig bl.a. mot tanken att *Lund* varit ett tidigare namn på *Uppåkra*, några kilometer söder om Lund, som enligt nyare arkeologisk vittnesbörd varit ett betydande centrum från vår tideräknings början fram till 900-talets slut. Namnen i tätorten Lund behandlas i ett särskilt kapitel, med innerstadsnamnen och ytterområdenas namn var för sig; därefter följer ett kapitel om kyrkbyar, socknar och församlingar, och ett om naturnamn. Boken avslutas med litteratur- och källförkortningar, andra förkortningar och ett register. C.P.

Personnamn och social identitet. Handlingar från ett Natur och Kultursymposium i Sigtuna 19–22 september 1996. 415 s. Stockholm 1998 (Kungl.

Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Konferenser. 42. Almquist & Wiksell International.) ISBN 91-7402-284-9. ISSN 0348-1433. Kulturanthropologiska institutionen och Seminariet för nordisk namnforskning vid Uppsala universitet svarade jämte Ortnamnsarkivet i Uppsala för ett nordiskt symposium 1996 på Stora Brännbo kursgård i Sigtuna om personnamn och social identitet. Enligt förordet till de nu utgivna symposiehandlingarna var detta "det första försöket till ett systematiskt samarbete mellan språkforskare och antropologer i Sverige". Konferensen delades in i fyra block, vartdera med deltagare från båda disciplinerna: namn och social kategori; kollektiv och individuell identitet; namn och samhälle; ande – individ – namn. En avslutande diskussion efter varje block inleddes med kommentarer och synpunkter från särskilt utsedda experter; här deltog Svante Strandberg, Mats Wahlberg, Signe Howell, Botolv Helleland och Åke Hultcrantz. Nordiska ämnen som behandlades var germanskt personnamnsskick i indoeuropeiskt perspektiv (Thorsten Andersson), gårdsnamnen i Dalarna (Inger Larsson), svenskt tillnamnsskick i kvinnoperspektiv (Eva Brylla), svensk ståndscirkulation återspeglad i släktnamnen (Gudrun Utterström) samt juridisk-sociala aspekter på dagens svenska personnamnsskick (Torsten Halén). Sammantaget ger konferenshandlingarna ett starkt intryck både av en uppriktig vilja att överskrida ämnesgränserna och av de klyftor som tämligen oundvikligen finns mellan de två disciplinerna.

B.P.

Författarna

- Berger, Alan J.*, Attorney At Law, 108 Roosevelt Avenue, # 1, Wauconda, Illinois, 60084, USA
- Blomkvist, Torsten*, Uppsala universitet, Teologiska institutionen, Avd. för religionshistoria, Box 1604, SE-75146 Uppsala, Sverige
- Breen, Gerard*, Professor, Emmanuel College, University of Cambridge, Cambridge, CB2 3AP, England
- Delsing, Lars-Olof*, docent, forskarassistent, Lunds universitet, Institutionen för nordiska språk, Helgonabacken 14, SE-22362 Lund, Sverige
- Fromm, Hans*, Prof. Dr., Roseggerstraße 35 a, DE-85521 Ottobrunn, Tyskland
- Grønvik, Ottar*, professor, Myrerveien 31, NO-0494 Oslo, Norge
- Hallberg, Göran*, docent, arkivchef, Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund, Helgonabacken 14, SE-22362 Lund, Sverige
- Holm, Gösta*, professor emeritus, Lunds universitet, Docentgatan 9, SE-22363 Lund, Sverige
- Jackson, Peter*, FD, Uppsala universitet, Teologiska institutionen, Avd. för religionshistoria, Box 1604, SE-75146 Uppsala, Sverige
- Pamp, Bengt*, docent, f.d. arkivchef, Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund, Helgonabacken 14, SE-22362 Lund, Sverige
- Platzack, Christer*, professor, Lunds universitet, Institutionen för nordiska språk, Helgonabacken 14, SE-22362 Lund, Sverige
- Ruthström, Bo*, FL, ordboksred., Nyckelkroken 40, SE-22647 Lund, Sverige
- Söderberg, Barbro*, professor em., Stockholms universitet, Institutionen för nordiska språk, SE-10691 Stockholm, Sverige
- Sørensen, Knud*, professor, Råhøj Allé 12, DK-8270 Højsbjerg, Danmark
- Wendt, Bo-A.*, FD, SAG-assistent, Lunds universitet, Institutionen för nordiska språk, Helgonabacken 14, SE-22362 Lund, Sverige
- Wolf, Kirsten*, Professor, The University of Manitoba, Dept. of Icelandic Language and Literature, University College 572, Winnipeg, Manitoba, Canada R3T 2N2, Kanada

MEDDELANDE

Lund University Press (LUP), ANF:s förlag sedan 1988, upphörde formellt den 30 juni 1999. Verksamheten avvecklades successivt under hösten. Det innebär att ANF nr 113 (1998) blev den sista årgång som distribuerades av LUP. Från och med nr 114 (1999) utges ANF direkt av redaktionen vid Stiftelsen för Arkiv för nordisk filologi. — I samband med en fusion nedlades Berlings tryckeri i Arlov, tidigare i Lund, med utgången av år 1998. Berlings har tryckt ANF sedan 1967. Till följd av nedläggningen anlitas från och med nr 114 (1999) ett annat tryckeri.

UNIVERSITETSBIBLIOTEKET

2001-01-26

LUND